

Demografie van de Indische Nederlanders, 1930–2001

Gijs Beets, Evert van Imhoff en Corina Huisman¹⁾

Drie eeuwen lang was er intensief migratieverkeer tussen Nederland en Nederlands-Indië. Mede door gemengde huwelijken ontstond een bijzondere bevolkingsgroep. Een demografische reconstructie van het aantal Indische Nederlanders leert dat er ten tijde van de Japanse bezetting (1941) een kleine 300 duizend 'Indische Nederlanders' in Nederlands-Indië woonden, op een totale bevolking van ruim 60 miljoen. Na de oorlog en de onafhankelijkheid van Indonesië migreerde het leeuwendeel van de overlevenden naar Nederland, al gingen sommigen in een later stadium toch in een ander land wonen. In 1984 werd de maximale omvang van de groep Indische Nederlanders (waar ook ter wereld woonachtig) bereikt (616 duizend, waarvan 309 duizend eerste generatie). Momenteel zijn er nog 582 duizend personen in leven. Van hen wonen naar schatting 458 duizend in Nederland en 124 duizend elders. Inmiddels is de tweede generatie aanzienlijk groter dan de eerste.

1. Inleiding

Sinds het begin van de 17e eeuw is er regelmatig verkeer tussen Nederland en de kolonie Nederlands-Indië geweest. Toen vanaf circa 1900 het Nederlands gezag er steeds meer toe over ging om de inheemse bevolking bij zijn beleid te betrekken, profiteerde deze van het onderwijs en de welzijnszorg, en kreeg ze mondjesmaat ook meer invloed in regionale bestuursorganen. Bovendien vonden meer gemengde huwelijken plaats en ontstond er een nieuwe Indo-Europese bevolkingsgroep.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Nederlands-Indië door de Japanners bezet (8 maart 1942–15 augustus 1945). Na de Japanse capitulatie kreeg het Nederlands gezag nauwelijks de kans na te denken over de inrichting van een naoorlogs Nederlands-Indië: twee dagen na de capitulatie werd door de nationalisten de onafhankelijke republiek Indonesië uitgeroepen. Tot eind 1949 bood Nederland verzet tegen deze in zijn ogen onrechtmatige daad. De politieke acties die Nederland op touw zette, leidden echter niet tot een terugkeer van de oude situatie. Mede onder druk van de Verenigde Naties verleende Nederland op 27 december 1949 onafhankelijkheid aan de nieuwe republiek. Nieuw-Guinea bleef nog tot 1963 onder Nederlands gezag.

Tijdens de opbouw van het Nederlandse koloniale rijk in Indië speelden de Ambonezen een bijzondere rol. Deze bevolkingsgroep, afkomstig van de eilandengroep rond Ambon in de Zuid-Molukken, had zich altijd sterk met het koloniale bestuur geïdentificeerd, en een groot deel van deze groep hing het christelijk geloof aan. Na de onafhankelijkheid van Indonesië, in 1949, ontstond op Ambon een opstandige beweging, die in april 1950 de Republiek der Zuid-Molukken (Republik Maluku Selatan, RMS) uitriep. De opstand mislukte echter, en in de nasleep van het conflict zagen enkele duizenden Molukse ex-militairen van het Ko-

ninklijk Nederlands Indisch Leger zich genoodzaakt met hun gezinsleden naar Nederland te komen.

Schattingen gaan ervan uit dat er rond 1820 circa 2 duizend Nederlanders in Nederlands-Indië woonden, terwijl het totale inwonertal van de kolonie toen enkele miljoenen personen bedroeg. Rond 1900 was het aantal Nederlanders opgelopen tot circa 91 duizend (Hugo et al., 1987). Uit het navolgende zal blijken dat er aan het begin van de Tweede Wereldoorlog ruim 60 miljoen personen in de archipel woonden, waarvan een kleine 300 duizend Nederlanders.

Over het naoorlogse demografische verloop van de Nederlands-Indische bevolkingsgroep was tot voor kort nauwelijks iets bekend. Dit artikel beoogt hier verandering in te brengen.

2. De term 'Indische Nederlander'

Tussen 1900 en 1940 migreerden circa 300 duizend personen van Nederland naar Nederlands-Indië; tussen 1946 en 1968 migreerden ruim 400 duizend in omgekeerde richting. In Nederland ontstond hierdoor in een relatief korte periode (vooral 1946–1958) een omvangrijke bevolkingsgroep die doorgaans wordt aangeduid met de term 'Indische Nederlanders', maar in feite zeer heterogeen en diffuus van samenstelling is. Het begrip 'Indische Nederlanders' wordt op tal van verschillende manieren gebruikt. Meestal is niet precies aan te geven wie wel en wie niet tot deze categorie kunnen of moeten worden gerekend, omdat meerdere onderscheidingscriteria, omstandigheden of kenmerken een rol spelen. Aanvankelijk werd de term 'Indische Nederlander' vooral gebezigd voor een persoon die ten minste enig Indisch bloed bezat, dat wil zeggen een persoon van gemengd Inlands-Europese afkomst.

Tegenwoordig wordt de term steeds vaker gebruikt voor personen die 'Indische roots' hebben, dat wil zeggen personen die toch ten minste enige tijd in de Indische archipel hebben doorgebracht. Dit is dan inclusief de 'totoks' (blanke volbloed Nederlanders) die een substantieel deel van hun leven in Nederlands-Indië hebben doorgebracht, maar er niet zijn geboren. De bevolkingsgroep bestaat dus zeker niet uitsluitend uit personen die in Nederlands-Indië zijn geboren.

Dat de term 'Indische Nederlander' niet eenduidig is, werd wel zeer duidelijk bij de voorbereidingen van *Het Gebaar*. Na onderhandelingen met vertegenwoordigers uit de Indische gemeenschap is in de loop van 2001 door de Nederlandse regering een omvangrijk geldbedrag beschikbaar gesteld in het kader van *Het Gebaar*, een individuele 'tegenwoordiging aan de Indische gemeenschap voor het beleid van voorgaande regeringen dat erg kil, bureaucratisch en formalistisch is geweest. De regering maakt *Het Gebaar* vanwege vermoedelijke tekortkomingen in het naoorlogse rechtsherstel'. Het bleek echter niet eenvoudig te bepalen wie er nu precies voor zo'n uitkering in aanmerking moest komen. Voor de afbakening van de doelpopulatie werden daarom compromissen gesloten. Dit gebeurde mede op aandringen van de Landsadvocaat, die moest waken voor juridische valkuilen en mogelijke rechtsongelijkheid. Gevolg was dat bij de formulering van de doelgroep van *Het Gebaar* de aansluiting bij beschikbare (registratie)gegevens uit het oog werd verloren. Voor demografisch onderzoek naar de omvang en samenstelling van de doelgroep was dit uiteraard een handicap.

De doelgroep van *Het Gebaar* vormt in dit artikel slechts een deelpopulatie van een grotere sociaal-culturele populatie die demografisch kan worden geduid, overigens ook slechts bij benadering. Dit artikel handelt over hetgeen heden ten dage nog in demografi-

¹⁾ Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI). Het onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd is uitgevoerd door een team van NIDI-onderzoekers waarvan, naast de auteurs, ook Santo Koesoebjono, Evelien Walhout en Frans van Poppel deel uitmaakten. Wij danken drs. J. de Beer (Centraal Bureau voor de Statistiek), mw. dr. E. Touwen-Bouwsma (Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie) en dr. W. Willems (Universiteit van Amsterdam) voor hun vele waardevolle adviezen. Correspondentie: beets@nidi.nl.

sche zin is te merken van ons koloniale verleden in het huidige Indonesië. Onder ‘eerste generatie Indische Nederlanders’ worden hierbij verstaan *personen die zelf een deel van hun leven aan de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië hebben blootgestaan, en deze cultuur door migratie naar elders hebben meegebracht*. Onder ‘tweede generatie Indische Nederlanders’ worden verstaan *personen geboren uit één of twee eerste generatie ‘Nederlands-Indische’ ouders, dat wil zeggen personen die niet zelf aan de koloniale cultuur hebben blootgestaan, maar als kind daarover wel veel verhalen hebben gehoord en wellicht specifieke gewoonten van hun ouder(s) hebben meegekregen*.

Deze omschrijving van ‘Indische Nederlanders’ is uiteraard tamelijk diffuus, iets dat inherent lijkt te zijn aan de roerige geschiedenis van de Nederlandse aanwezigheid in Nederlands-Indië. Een andere, voor statistische doeleinden beter hanteerbare definitie heeft als bezwaar dat er altijd een substantiële groep niet zal worden meegeteld, al draagt deze wel een deel van de Nederlands-Indische cultuur in zich. Hier wordt daarom een ‘vage’ definitie, inclusief de daarbij behorende ‘zachtheid’ van de gegevens, verkozen boven een ‘harde’ definitie die onvolledig recht doet aan ‘ons Indië’. De verschillende subgroepen binnen deze vage definitie zullen echter wel zo goed mogelijk afzonderlijk in beeld worden gebracht.

Twee aspecten in de hier gebruikte omschrijving van het begrip ‘Indische Nederlanders’ hebben in het bijzonder een diffuse afbakening, waardoor elke demografische operationalisering tot op zekere hoogte voor discussie vatbaar is. Het eerste aspect betreft de vraag waar precies de grens ligt tussen een Nederlands-Indische en een Indonesische culturele achtergrond. Idealiter zou een afbakening als ‘afkomstig uit Nederlands-Indië of Indonesië, maar altijd met een speciale gevoelsband met Nederland’ de voorkeur hebben, maar voor kwantitatief onderzoek is dit niet bruikbaar. In dit artikel is dan ook de grens gelegd bij 1967: wie zich vóór 1967 vanuit de Indische archipel in Nederland heeft gevestigd, deed dat vanuit ‘de speciale gevoelsband met Nederland’. De grens van 1967 valt samen met de datum tot wanneer de ‘spijtoptanten’ nog voor de Nederlandse nationaliteit en overkomst naar Nederland konden kiezen. Het betreft een groep personen die bij of na de onafhankelijkheid in 1949 hun Nederlanderschap opgaven, maar daar later op terugkwamen.

Het tweede aspect betreft de grens tussen de eerste generatie en de tweede generatie. Tot en met 1949 is dit redelijk eenduidig: de eerste generatie bestaat uit iedereen die tot die tijd ten minste enige tijd in Nederlands-Indië heeft gewoond. Ná 1949 wordt het echter lastiger: wanneer heeft men zelf nog aan de Nederlands-Indische cultuur blootgestaan? Hierbij worden twee criteria gebezigd: (1) wie na 1949 in Indonesië is geboren, behoort tot de eerste generatie; wie na 1949 elders (dan in Indonesië) is geboren, behoort tot de tweede generatie; echter (2) wie na 1949 in Nederland werd geboren in een sociaal-culturele omgeving die geheel was gericht op terugkeer naar de Indische archipel, wordt nog tot de eerste generatie gerekend. Dit laatste geldt onder meer voor de Molukkers die in Nederland werden geboren in de gesloten Molukse gemeenschappen. Zij worden dus tot de eerste generatie gerekend vanuit het idee dat zij de voormalige koloniale (Molukse) cultuur met de papelepel kregen ingegoten.

3. Gevolgde aanpak

Binnen de *eerste generatie* van de totale groep Indische Nederlanders kunnen verschillende groepen worden onderscheiden. De belangrijkste daarvan zijn de volgende:

- Personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven en daar de status van ‘Nederlander’ hadden;
- Personen die vóór de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven, daar de status van ‘Nederlander’ hadden, maar al vóór de oorlog uit Indië waren vertrokken. In vrijwel alle gevallen was dat naar Nederland;

- Personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven, daar weliswaar niet de status van ‘Nederlander’ hadden, maar die status alsnog verkregen door zich nadien blijvend in Nederland te vestigen. Een aparte groep hierbinnen vormen de:

- Molukkers: personen afkomstig van de Molukken die zich gedwongen zagen te kiezen tussen Indonesië en Nederland, en om die reden naar Nederland overkwamen. Zij verkeerden in Nederland echter gedurende lange tijd in een gesloten Nederlands-Indische / Molukse cultuur, omdat ze in de veronderstelling leefden dat hun verblijf in Nederland slechts tijdelijk zou zijn.

De kinderen van deze groepen vormen samen de *tweede generatie* Indische Nederlanders.

De beschikbaarheid van gegevens is voor elk van deze vier groepen geheel verschillend. Om deze reden is bij het opstellen van de demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders een per groep verschillende aanpak gevolgd.

Numeriek veruit de belangrijkste groep is (a): zij die als Nederlander de Japanse bezetting van Indië hebben meegemaakt. Uit de Volkstelling van 1930 is het een en ander over hen bekend. Aan de hand van gegevens over de loop van deze bevolking in de periode 1931–1945, aangevuld met extrapolaties en schattingen, is de bevolking naar leeftijd en geslacht per ultimo 1945 gereconstrueerd en vervolgens doorerekend naar 2001.

Groep (b) bestaat voor een belangrijk deel uit kinderen van Nederlanders in Indië die voor hun opleiding in Nederland verbleven op het moment dat de Tweede Wereldoorlog uitbrak.

Bij groep (c) ontbreekt een voor de hand liggend ‘startmoment’. Deze groep is immers zeer geleidelijk, over een reeks van jaren, tot de populatie van de Indische Nederlanders toegetreden. Daarom is als start de gebeurtenis ‘naturalisatie tot Nederlander na eerst vanuit Ind(ones)ië te zijn geïmmigreerd’ genomen, via de CBS-statistieken over immigratie en naturalisatie in de jaren 1946–1967.

Groep (d) ten slotte, de Molukkers, vergt weer een andere aanpak. De oorzaak daarvan is gelegen in het feit dat de Molukkers zich weliswaar vóór 1967 in Nederland vestigden, maar in 1967 slechts in zeer beperkte mate de Nederlandse nationaliteit hadden aangenomen. Voor groep (d) is daarom aansluiting gezocht bij een speciale registratie van de Ambonezen in Nederland, met gegevens naar leeftijd en geslacht per 1 januari 1968. Deze populatie is vervolgens doorerekend naar 2001.

Voor de demografische berekeningen van 1930–1945 (groep a) en 1945–2001 (alle groepen) is gebruik gemaakt van een cohort-componentenmodel. Hierin wordt de bevolking onderscheiden naar geslacht en leeftijd (in afzonderlijke jaren). Voor iedere combinatie van leeftijd en geslacht wordt de bevolking aan het begin van een jaar omgerekend in een bevolking aan het eind van dat jaar. Hierbij wordt rekening gehouden met alle geslachts- en leeftijdsspecifieke bevolkingsveranderingen, zoals veranderingen als gevolg van sterfte, migratie en naturalisatie. De geboorten worden eveneens op deze wijze berekend en vormen de populatie van de 0-jarigen aan het eind van het jaar. Deze berekeningen worden herhaald voor alle opeenvolgende jaren, waarbij de eindbevolking van het ene jaar dient als beginbevolking voor het volgende jaar, net zo lang tot het einde van de vooruitberekenningsperiode is bereikt.

4. Nederlanders in Nederlands-Indië, 1930–1945

De grootste groep ‘Indische Nederlanders’ komt voort uit die personen die tijdens de Japanse bezetting in Nederlands-Indië verbleven en daar de status van ‘Nederlander’ hadden, dat wil zeggen personen met een Nederlands paspoort en de met hen gelijkgestelden (zie verder in paragraaf 4.1). Omdat het beschikbare gegevensmateriaal zeer onvolledig is, bleek het voor het maken van veronderstellingen noodzakelijk om een groot aantal vereenvoudigende benaderingen en veronderstellingen te hantieren. De belangrijkste daarvan zijn de volgende:

- Geschikte gegevens naar leeftijd en geslacht zijn voor het laatst verzameld bij de Volkstelling van 1930 in Nederlands-Indië. De demografische reconstructie omvat daardoor de gehele periode 1930–1945;
- In de gegevens is de groep ‘Nederlanders’ ondergebracht bij de ruimere groep ‘Europeanen (inclusief daarmee gelijkgestelden)’. De reconstructie is daarom uitgevoerd voor de totale groep ‘Europeanen’, waaruit vervolgens de ‘Nederlanders’ (85 à 90 procent van het totaal) zijn afgeleid;
- Over de jaren 1931–1940 zijn de gegevens ten aanzien van de verschillende componenten van de bevolkingsgroei – geboorte, sterfte, migratie, gelijkstelling, erkenning en huwelijksoverschot – weliswaar van behoorlijke kwaliteit, maar hun detaillering naar leeftijd en geslacht is zeer gering of zelfs geheel afwezig. Getracht is om met behulp van redelijke aannamen de benodigde uitsplitsing naar leeftijd en geslacht te realiseren.
- Na 1940 zijn er in het geheel geen demografische statistieken beschikbaar. De reconstructie 1941–1945 is daarom gebaseerd op extrapolaties, die zoveel mogelijk zijn geschat op basis van gegevens uit de literatuur, en voor zover dat niet mogelijk was op redelijke – maar uiteraard voor discussie vatbare – veronderstellingen. In het bijzonder is rekening gehouden met de specifieke omstandigheden ten tijde van de Japanse bezetting.

4.1 De Volkstelling van 1930 en de jaren 1931–1941

Bij de Volkstelling van 7 oktober 1930 werden in Nederlands-Indië vier bevolkingsgroepen onderscheiden: Inlanders, Europeanen, Chinezen en ‘Andere Vreemde Oosterlingen’. Tot de Europeanen werden alle westerlingen gerekend, inclusief niet-Europeanen als Amerikanen en Australiërs. Om dezelfde rechtspositie als Europeanen te verkrijgen, bijvoorbeeld met het oog op de permissie om handel te drijven of toegang te krijgen tot bepaalde Europese scholen, bestond voor Inlanders, Chinezen en Andere Vreemde Oosterlingen de mogelijkheid *gelijkstelling* aan te vragen bij de gouverneur-generaal. ‘De rechtsbehoeften van den belanghebbende’ gold daarbij als voornaamste criterium (Kleintjes, 1927). De overgang tot de Europese groep kon ook plaatsvinden door adoptie, een begrip dat in 1867 werd vervangen door *erkenning*. Indien een man het kind van een vrouw uit een andere bevolkingsgroep als het zijne erkende, werd dit kind tot de groep van de vader gerekend. Op deze wijze werden jaarlijks kinderen van niet-Europese moeders Europeaan. Afstammelingen van deze kinderen in de mannelijke lijn werden eveneens als Europeanen beschouwd.

De rechtspositie van de man was dus bepalend voor die van de vrouw en de kinderen. Een niet-Europese vrouw kreeg automatisch de status van Europeaan door huwelijk met een Europese man. De wettige kinderen van een Europese vader maakten eveneens automatisch deel uit van de Europese bevolkingsgroep.

Het *huwelijksoverschot* is het verschil tussen het aantal vrouwen dat als gevolg van een huwelijk met een Europese man tot de Europese bevolkingsgroep overging en het aantal Europese vrouwen dat door een huwelijk met een niet-Europeaan de Europese bevolkingsgroep verliet. Het eerste soort huwelijken had een toename van het aantal Europese vrouwen tot gevolg. Door huwelijken tussen Europese vrouwen en Inlandse of Chinese mannen nam het aantal Europese vrouwen daarentegen af. Voorts zijn er gevallen bekend van gelijkstelling van Inlandse of Chinese mannen vóór hun huwelijk met een Europese vrouw. Omdat relatief weinig Europese vrouwen door huwelijk overgingen naar de Inlandse of een andere bevolkingsgroep is het totale huwelijksoverschot steeds positief geweest, en heeft het per saldo dus geleid tot een toename van het aantal Europeanen.

In 1930 werden in Nederlands-Indië 246 duizend Europeanen geteld. Zij vormden slechts 0,4 procent van de in totaal 60,7 miljoen getelde personen in de archipel. Van de Europeanen had 87 procent de Nederlandse nationaliteit. Van deze Nederlanders was driekwart geboren in Nederlands-Indië en een kwart in Nederland (de ‘totoks’).

De Europese bevolking op 1 januari 1931, naar leeftijd en geslacht, vormt de startbevolking voor de demografische reconstructie in de daaropvolgende periode. De groei van de Europese bevolking werd, zoals hierboven aangegeven, in die tijd niet alleen bepaald door geboorte, sterfte en migratie, maar ook door gelijkstellingen, erkenningen en huwelijksoverschotten. Gegevens over deze componenten van bevolkingsgroei zijn, met uitzondering van de migratiecijfers, verkregen uit het jaarlijkse Koloniaal en Indisch Verslag. Dit verslag is beschikbaar tot en met het verslagjaar 1940. Elders wordt van deze cijfers een uitvoerig overzicht gegeven (Beets et al., 2002a).

Voor het jaar 1941 zijn de aantallen geborenen, overledenen, erkenningen, gelijkstellingen en de huwelijksoverschotten niet bekend. Op grond van de ontwikkelingen in de periode 1931–1940 zijn hiervoor schattingen gemaakt. Het Nederlandse CBS heeft wel migratiecijfers tussen Nederland en Nederlands-Indië in 1941. Het is mogelijk dat in 1941 de migratie vanuit Nederlands-Indië naar Australië en elders enigszins is toegenomen, maar hierover zijn geen gegevens beschikbaar.

Gebruikmakend van deze gegevens wordt het bevolkingsaantal van Europeanen op 1 januari 1942 vastgesteld op 305 duizend personen.

4.2 De oorlogsjaren 1942–1945

In de maanden volgend op de Japanse aanval op de Amerikaanse vloot bij Pearl Harbor op 7 december 1941 veroverde Japan de meeste landen van Zuidoost-Azië. Met de capitulatie van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) op 9 maart 1942 was de officiële bezetting van Nederlands-Indië door Japan een feit. Overal in de archipel, behalve op het eiland Java, werden alle Europeanen (met inbegrip van de Indo-Europeanen, maar met uitzondering van Japanse bondgenoten en neutralen) vrijwel onmiddellijk geïnterneerd, of kregen ze een andere verblijfplaats toegewezen. Alle aanwezige (geallieerde) militairen werden krijgsgevangen genomen en tewerkgesteld. De staatsburgers van geallieerde of andere westerse landen werden eveneens geïnterneerd. Onder de krijgsgevangenen en geïnterneerden viel ook de groep passanten die ‘toevallig’ in maart 1942 in de archipel aanwezig was.

Bij internering werden de mannen vrijwel altijd van de vrouwen en kinderen gescheiden. Jonge, gezonde mannen werden tewerkgesteld. De oudere en zieke mannen en de jongens van 11–16 jaar verbleven in mannenkampen (Van Velden, 1963). De grootste groep, met name de Indo-Europeanen, verbleef tijdens de bezetting buiten de kampen. Dit betrof voornamelijk personen die op grond van een afstammingsbewijs konden aantonen dat ze grotendeels Aziatisch bloed hadden en daarom als ‘broeders’ van de Japanners konden worden beschouwd. Daarnaast waren er Europeanen die voor de Japanners de belangrijkste bedrijven, zoals spoorwegen en posterijen, draaiende moesten houden. In het algemeen geldt dat vrijwel de volledige groep Europeanen ten minste een deel van de oorlogsjaren, en een aanzienlijk aantal zelfs de gehele oorlogsperiode tot augustus 1945, in Japanse kampen heeft doorgebracht.

Voor de periode 1942–1945 zijn vrijwel geen demografische gegevens bekend. Om deze reden is voor de berekening van het aantal Europeanen gedurende de oorlogsperiode 1942–1945 uitgegaan van de hierboven vermelde bevolking op 1 januari 1942, in navolging van Van Velden (1963) verminderd met het (geschatte) aantal van 11 duizend Duitsers en Japanners. Het aantal Europeanen op 1 januari 1942 komt daarmee uit op 294 duizend personen.

Uit diverse bronnen zijn enkele (veelal geschatte) gegevens bekend over de periode van de Japanse bezetting. Het gaat daarbij vooral om burgergeïnterneerden, krijgsgevangenen en mensen die buiten de kampen zijn gebleven. Uitgegaan wordt van 42 duizend krijgsgevangenen (De Jong, 1985; Zwitser, 1995; Van Dulm et al., 2000), 80 duizend burgergeïnterneerden (Kwik, 1989), en als restcategorie circa 172 duizend personen die niet werden geïnterneerd. In deze drie categorieën zijn ook toevallige passanten

opgenomen, alsmede circa 2 duizend mariniers van geallieerde landen (Amerikanen, Britten en Australiërs) die in 1942 in de Indische archipel verbleven en onder meer in tewerkstellingskampen terecht kwamen.

Voor elk van deze drie categorieën zijn voor de oorlogsjaren afzonderlijke demografische veronderstellingen gemaakt (zie Beets et al., 2002a). Op grond hiervan is het aantal Europeanen op 1 januari 1946 geschat op 283 duizend: de som van 34 duizend overlevenden uit de krijgsgevangenkampen, 73 duizend overlevenden uit de burgerkampen en 176 duizend overlevenden onder de 'buitenkampers'. Dat het aantal personen dat buiten de kampen verbleef kon toenemen, kwam doordat hun levensomstandigheden vergelijkbaar waren met die van de Inlandse bevolking. De geboortecijfers waren weliswaar gedaald, maar mede vanwege de leeftijdsopbouw – relatief veel vrouwen in de vruchtbare levensfasen – overtrof het aantal geboren het aantal overledenen.

4.3 Van Europeanen naar Nederlanders

Van het aantal Europeanen op 1 januari 1946 is verondersteld dat 92 procent de Nederlandse nationaliteit had, wat overeenkomt met 260 duizend personen. Van het zo verkregen aantal zijn vervolgens 6 duizend personen afgetrokken, namelijk de Nederlanders die na 1949 in Indonesië zijn gebleven en nooit naar Nederland of elders zijn gemigreerd. Deze personen hebben geselecteerd voor de Indonesische nationaliteit in de periode van twee jaar na de soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1949 (Staatsblad, 1949), en vallen dan ook niet onder de hier gebruikte definitie van Indische Nederlanders. Circa 31 duizend personen kozen in eerste instantie voor het Indonesische staatsburgerschap. Rond 25 duizend kwamen daar later weer op terug (spijtoptanten).

De overige 254 duizend Nederlanders zijn voor het overgrote deel naar Nederland gekomen. Een klein deel van hen is zonder in Nederland te zijn geweest vanuit de Indische archipel direct gemigreerd naar bijvoorbeeld Australië, Nieuw-Zeeland of de Verenigde Staten.

Grafiek 1 geeft de bevolkingsopbouw weer van de 254 duizend Nederlanders in Nederlands-Indië op 1 januari 1946.

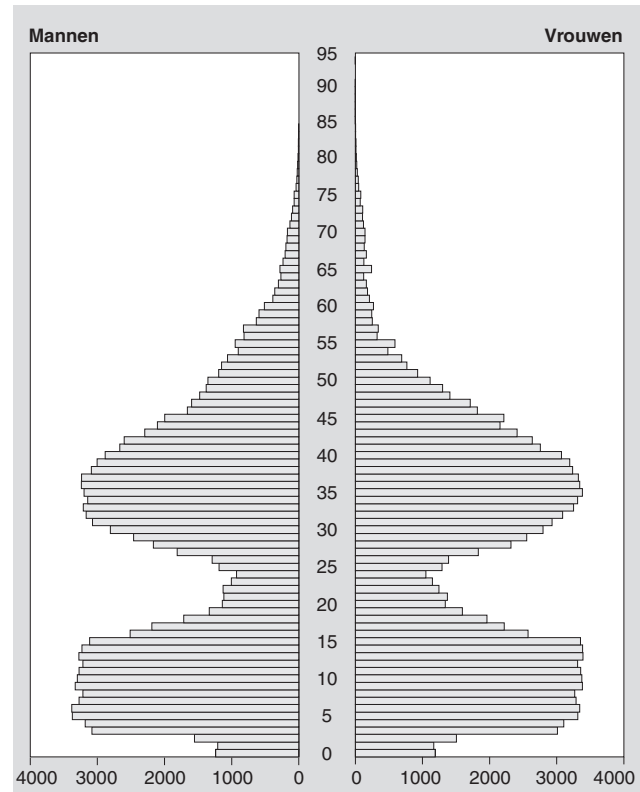
5. Indische Nederlanders in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog

Een tweede belangrijke oorspronkelijke groep Indische Nederlanders wordt gevormd door personen die in de jaren voorafgaande aan de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië woonden, maar Indië vóór het uitbreken van de oorlog verlieten. In tegenstelling tot de in de vorige paragraaf beschreven populatie, heeft deze groep de oorlog dus niet in Nederlands-Indië doorgebracht, maar elders (meestal in Nederland).

De populatie Indische Nederlanders in het vooroorlogse Nederland bestond in hoofdzaak uit twee groepen: de gepensioneerden en de middelbare scholieren en studenten die voor hun opleiding naar Nederland waren gezonden. Over de gepensioneerden is zeer weinig bekend. Het was getalsmatig een zeker niet te verwaarlozen groep, maar deze groep is desondanks geheel buiten de hier gepresenteerde demografische reconstructie gelaten; de groep gepensioneerden *tijdens de oorlog* zal immers nauwelijks van invloed zijn geweest op de gereconstrueerde populatie Indische Nederlanders in 2001. De gepensioneerden zelf zijn inmiddels niet meer in leven. Hun kinderen zijn in 2001 mogelijk nog wél in leven, maar voor zover zij na de pensionering van hun vader in Indië zijn gebleven, zijn ze al elders in de reconstructie verdisconteerd.

De groep Indische Nederlanders die als scholier of student de oorlog in Nederland doorbracht, was vrij omvangrijk. Dit hangt samen met het zeer specifieke leeftijds patroon van de migratie tussen Indië en Nederland, dat momenteel nog onderwerp is van nader NIDI-onderzoek. De leden van deze groep worden in het vervolg aangeduid als *Katjangs*. Aan de hand van de uitgesproken onre-

1. Nederlandse bevolking in Nederlands-Indië naar leeftijd en geslacht, 1 januari 1946

gelmatigheid in de leeftijdsverdeling van de Nederlanders in Indië (grafiek 1) kan het aantal *Katjangs*, ofwel Indische Nederlanders in Nederland, op 1 januari 1946 ruwweg worden geschat op circa 34 duizend personen, geconcentreerd in de leeftijdsgroep 15–30 jaar.

6. De periode 1946–2001

6.1 Nederlanders

In de voorgaande twee paragrafen is beschreven hoe de populatie *Nederlandse* Indische Nederlanders er op 1 januari 1946 demografisch uitzag: 288 duizend personen, waarvan er zich op dat moment 34 duizend in Nederland bevonden (*Katjangs*) en 254 duizend in Indië. Met behulp van een demografisch cohort-componenten vooruitberekeningsmodel kan uit deze 'oer-populatie' van 1946 de ontwikkeling van de populatie over de gehele periode 1946–2001 (inclusief tweede generatie) in kaart worden gebracht. Naast deze 'oer-populatie' *Nederlandse* Indische Nederlanders zijn er echter nog andere bevolkingsgroepen die onder het ruime begrip 'Indische Nederlanders' vallen. Dit zijn personen die tijdens de Tweede Wereldoorlog weliswaar nog geen 'Nederlander' waren, maar die status na de oorlog alsnog verkregen door zich blijvend in Nederland te vestigen. Een aparte groep daarbinnen vormen de Molukkers.

Met uitzondering van de *Katjangs* bevonden alle *Nederlandse* Indische Nederlanders zich eind 1945 in Nederlands-Indië. In de loop der jaren hebben zij allen Indië verlaten, voor het merendeel naar Nederland, en voor een minderheid naar landen als Australië, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten. Deze migratiestroom wordt gekenmerkt door drie grote golven: de eerste direct na de Tweede Wereldoorlog en de start van de onafhankelijkheidsstrijd; de tweede in samenhang met de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949; en de derde in 1958, toen de Indonesische regering de overgebleven Nederlanders dwong alsnog te kiezen tussen de Indonesische nationaliteit en vertrek.

Deze 'Indische' bevolking (die per definitie behoort tot de eerste generatie) heeft zich vervolgens demografisch verder ontwikkeld. Bij gebrek aan direct bruikbare geregistreerde gegevens zijn voor elke component van de bevolkingsontwikkeling bepaalde veronderstellingen gemaakt. Voor geboorte en sterfte is daarbij aangenomen dat circa tien jaar na aankomst in Nederland de Nederlandse demografische trends werden gevolgd. Tot die tijd was sprake van een overgangssituatie.

De sterfte lag aanvankelijk hoger dan in Nederland. Erkenningen, gelijkstellingen en huwelijksoverschot zijn tot 1950 in rekening gebracht. Het geboorteniveau van de Indische bevolking lag na de oorlog iets lager dan dat in Nederland. Verder zijn voor een schatting van het aantal eerste en tweede generatie naoorlogse nakomelingen veronderstellingen gemaakt over een geleidelijk toenemende gemengde huwelijkssluiting tussen Indische en niet-Indische Nederlanders (zie Beets et al., 2002a). Geboorten uit de tweede generatie zijn buiten beschouwing gelaten, omdat deze (klein)kinderen niet langer tot de Indische Nederlanders worden gerekend.

Startend met 288 duizend personen op 1 januari 1946 ontwikkelde de bevolkingsgroep van de *Nederlandse* Indische Nederlanders zich tot 492 duizend personen op 1 januari 2001. Als gevolg van het feit dat er ook na 1945 nog kinderen op Indisch / Indonesisch grondgebied werden geboren, bleef de eerste generatie in deze periode nog een aantal jaren in omvang toenemen. Pas in 1959 werd met 325 duizend het maximum bereikt, waarna de sterfte de overhand kreeg en een daling inzette tot 190 duizend in 2001. De tweede generatie nam in snel tempo toe en bereikte in 1999 haar maximum van 302 duizend, in 2001 marginaal teruggelopen tot 301 duizend. Benadrukt moet worden dat het totaal aantal van 492 duizend tevens personen omvat die niet in Nederland wonen, mogelijk zelfs personen die sinds 1946 niet (meer) in Nederland zijn geweest.

6.2 Niet-Nederlanders (naturalisaties 1946–1967)

Aan de groep Indische Nederlanders moet nog een groep worden toegevoegd, namelijk zij die inmiddels wel tot de Indische Nederlanders worden gerekend, maar in 1946 geen Nederlanders waren. De Nederlanders maakten aan het eind van de Tweede Wereldoorlog immers slechts een fractie (minder dan een half procent) uit van de totale bevolking van de Indische archipel, in die tijd naar schatting 70 miljoen. Van de niet-Nederlanders vallen alleen diegenen onder het begrip 'Indische Nederlanders' die blij hebben gegeven van hun bijzondere gevoelsband met Nederland door nadien naar Nederland te emigreren en aldaar de Nederlandse nationaliteit te verkrijgen.

Sinds 1946 beschikt het CBS over naturalisaties van niet-Nederlanders, en vanaf 1951 ook over naturalisaties van Indonesiërs afzonderlijk. Het aantal genaturaliseerde Indonesiërs was aanvankelijk laag, maar liep vooral in de jaren zestig op. In totaal gaat het in de periode 1951–1967 om 22,5 duizend Indonesische personen die de Nederlandse nationaliteit aannamen. Daarnaast mag worden aangenomen dat nog circa 700 personen met een andere dan de Indonesische nationaliteit de Japanse bezetting in Nederlands-Indië hebben meegemaakt, na de oorlog naar Nederland zijn gekomen en hier de Nederlandse nationaliteit hebben gekregen.

In totaal betreft het naar schatting ruim 23 duizend genaturaliseerden. Helaas is van deze personen het geslacht niet bekend, en met betrekking tot hun leeftijd is er slechts een kleine aanwijzing: het aantal minderjarige kinderen is bekend. In het demografisch vooruitberekeningsmodel moesten dus opnieuw aanvullende veronderstellingen worden gemaakt. Deze van oorsprong 'niet-Nederlandse' groep Indische Nederlanders ontwikkelde zich tot 38 duizend personen in 2001 (niet noodzakelijkerwijs nog steeds woonachtig in Nederland): 17 duizend daarvan behoorden tot de eerste generatie en 21 duizend tot de tweede generatie.

6.3 Molukkers

Ten slotte zijn er nog de Molukkers, die in de demografische geschiedschrijving van de Indische Nederlanders een speciale categorie vormen. Zij behoren wél tot de Indische Nederlanders, maar zijn slechts ten dele begrepen in de van oorsprong 'niet-Nederlandse' groep die in het voorgaande aan de orde is geweest. De reden hiervoor is dat het merendeel van de Molukkers in 1967 (nog) niet voldeed aan de naturalisatie-eis. Om deze reden is voor de Molukkers een afzonderlijke aanpak gevolgd (zie Beets et al., 2002b).

Doordat ook na 1968 nog kinderen werden geboren in de woonoorden, en daarmee binnen de eerste generatie, groeide de eerste generatie (25,4 duizend in 1968) nog door tot het jaar 1982 (29,1 duizend). In 2001 omvatte de populatie Molukkers 42,3 duizend personen (niet noodzakelijkerwijs nog steeds woonachtig in Nederland): 25,9 duizend van de eerste generatie (maar voor een zeer groot deel geboren in Nederland, namelijk in een Moluks woonoord) en 16,4 duizend van de tweede generatie.

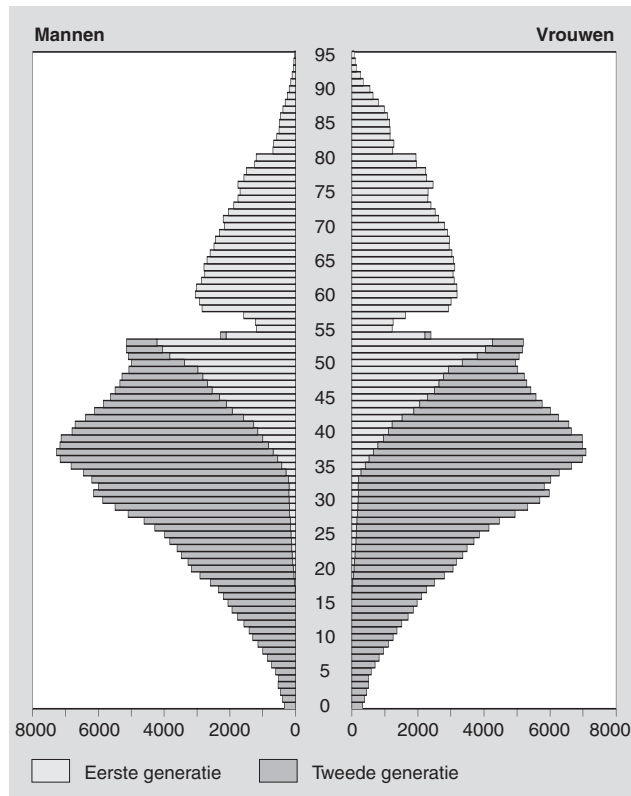
6.4 Totaal aantal Indische Nederlanders

Om het totaal aantal Indische Nederlanders te verkrijgen, mogen de zojuist genoemde drie groepen niet zonder meer bij elkaar worden opgeteld. De groepen 'naturalisaties 1946–1967' en 'Molukkers' overlappen elkaar namelijk gedeeltelijk. Om dubbeltellingen te voorkomen, moet daarom de groep Molukkers worden vermindert met het aandeel dat vóór 1967 naturaliseerde (17,1 procent), alvorens deze groep te combineren met de beide andere groepen Indische Nederlanders. Met deze correctie bedroeg het totaal aantal Indische Nederlanders op 1 januari 2001 volgens de hier gebezigde definitie 565 duizend personen: 492 duizend oorspronkelijke Nederlanders, plus 38 duizend genaturaliseerden 1946–1967, plus 42 duizend Molukkers, minus 7 duizend Molukkers genaturaliseerd in 1946–1967. Deze personen woonden anno 2001 niet noodzakelijkerwijs in Nederland.

Het totaal aantal Indische Nederlanders is inmiddels over zijn hoogtepunt heen. Dit hoogtepunt werd in 1984 bereikt, met 616 duizend personen. De eerste generatie is al sinds 1968 in omvang aan het afnemen: van het maximum van 357 duizend in 1968 is de eerste generatie inmiddels teruggelopen tot 229 duizend. Sinds 1985 is de tweede generatie in omvang groter dan de eerste generatie. De tweede generatie had in 2001 vrijwel haar maximale omvang bereikt, met 336 duizend personen.

Grafiek 2 toont de verdeling van de totale populatie Indische Nederlanders in 2001 naar leeftijd, geslacht en generatie. De demografische geschiedenis van de groep wordt in deze verdeling fraai geïllustreerd. De insnoering rond leeftijd 55 (eerste generatie) hangt samen met de lage geboorteaantallen onder de Nederlanders tijdens de Japanse bezetting. Voor jongere leeftijden neemt de omvang van de eerste generatie snel af. Dat er in de leeftijds-groep van 20 tot 35 jaar überhaupt nog Indische Nederlanders van de eerste generatie voorkomen, is te danken aan het feit dat de tussen 1965 en 1980 geboren kinderen in Molukse woonoorden als eerste generatie zijn meegeteld. Startend bij leeftijd 54 (geboortjaar 1946) begint de tweede generatie Indische Nederlanders getalsmatig op te komen. De zeer omvangrijke tweede generatie in het leeftijdsinterval van 20 tot 40 jaar hangt samen met het grote aantal geboorten in de periode 1960–1980: veel eerste generatie Indische Nederlanders in de vruchtbare leeftijden, een landelijk hoog vruchtbaarheidsniveau, en bovendien nog een op-hoging door de sterke mate van gemengd huwen onder Indische Nederlanders (het kenmerk 'tweede generatie Indische Nederlander' kan immers zowel door de vader als door de moeder op het kind worden overgebracht). Desalniettemin is ook de tweede generatie Indische Nederlanders uiteindelijk tot uitsterven gedoemd. Dat zal echter pas tegen het einde van de 21e eeuw het geval zijn.

2. Totaal Indische Nederlanders (ongeacht woonland) naar leeftijd en geslacht, 1 januari 1946

7. Indische Nederlanders en de bevolkingsstatistiek van het CBS

7.1 Retrospectieve schatting

In het voorgaande is een prospectieve benadering toegepast, waarbij de geschiedenis in chronologische volgorde is gereconstrueerd vanaf 1930. Het is echter ook mogelijk om retrospectief, vanuit het heden, de ontwikkeling te reconstrueren. Het CBS heeft een schatting gemaakt van het aantal personen dat in 2001 in Nederland woonde en mogelijk de oorlog in het voormalig Nederlands-Indië had meegemaakt. Harmsen (2002) baseerde deze schatting op de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens: het aantal op 1 januari 2001 nog in leven zijnde en in Nederland wonende personen, naar jaar van vestiging in Nederland (tussen 1945 en 1967), met geboorteland Nederlands-Indië en geboren vóór 1946. Voor de in Nederland geboren personen die naar Nederlands-Indië waren gegaan (de 'totoks'), daar de oorlog meemaakten en zich na de oorlog in Nederland vestigden, maakte Harmsen een schatting met behulp van de aantallen in Nederland geboren immigranten uit Indonesië die zich tussen 1946 en 1967

in Nederland hebben gevestigd. Op grond van deze criteria zou Nederland op 1 januari 2001 circa 88 duizend personen hebben geteld die de oorlog in het voormalig Nederlands-Indië hadden meegemaakt en tussen 1946 en 1967 naar Nederland waren gemigreerd.

Dat het CBS met 88 duizend personen geboren vóór 1946 lager uitkomt dan het NIDI met 121 duizend, is toe te schrijven aan het feit dat het CBS alleen personen telt die in Nederland wonen. Het verschil tussen de beide uitkomsten geeft dus een indicatie van de omvang van de bevolkingsgroep die wél de oorlog in Nederlands-Indië meemaakte, maar momenteel niet in Nederland woont (circa 33 duizend). Dit zijn dan de overlevenden van de 50 duizend personen (en hun nazaten) genoemd door Willems (2001), die in de decennia na de Tweede Wereldoorlog naar elders zijn gemigreerd. Het is aannemelijk dat degenen die zich in Australië of in andere landen vestigden gemiddeld jonger waren dan zij die zich in Nederland vestigden, en dat daarom in 2001 een groter deel van hen nog in leven zal zijn geweest. Een aanwijzing hiervoor wordt gevonden in het feit dat de 'plaatsloze' groep van 121 duizend een jongere leeftijdsopbouw heeft dan de in Nederland aanwezige groep van 88 duizend (Beets et al., 2002a).

7.2 Alloctonenstatistiek

Het CBS maakt in de samenstelling van zijn statistiek over alloctonen naast leeftijd en geslacht gebruik van een drietal kenmerken: het geboorteland van de persoon zelf, het geboorteland van de moeder en het geboorteland van de vader. Tot de alloctonen rekent het CBS ieder persoon met ten minste één in het buitenland geboren ouder. Is de persoon zelf in het buitenland geboren, dan wordt hij of zij gerekend tot de eerste generatie; is de persoon in Nederland geboren, dan wordt hij of zij gerekend tot de tweede generatie.

Op 1 januari 2001 telde Nederland volgens het CBS 2,9 miljoen alloctonen op een totale bevolking van 16,0 miljoen (18 procent). Deze 2,9 miljoen alloctonen kunnen worden onderverdeeld naar herkomstland. Met 404 duizend personen vormt de groep met herkomstland Indonesië (inclusief voormalig Nederlands-Indië) de grootste categorie, op de voet gevolgd door Duitsland (399 duizend), Turkije (320 duizend), Suriname (309 duizend) en Marokko (273 duizend).

Volgens de definitie van het CBS is iemand die in het buitenland is geboren uit twee in Nederland geboren ouders géén allochtoon. Doorgaans zal het daarbij immers gaan om Nederlandse kinderen die 'toevallig' in het buitenland zijn geboren, bijvoorbeeld omdat de ouders vanwege werk tijdelijk buiten Nederland woonden. In het geval van voormalig Nederlands-Indië blijft zo echter wel een interessante groep buiten beschouwing: de kinderen die in Nederlands-Indië zijn geboren uit twee in Nederland geboren ouders (de 'totoks'), daar een deel van hun jeugd doorbrachten en vervolgens naar Nederland kwamen. Het CBS kent uiteraard wel de omvang van deze groep: circa 27 duizend personen in 2001.

In de volgende paragraaf zal aandacht worden besteed aan de achtergronden van de verschillen tussen de gegevens van het CBS en de reconstructie van het NIDI. Aan de cijfers van het CBS

Staat 1 Indische Nederlanders, 1 januari 2001

Bevolkingsstatistiek CBS (geboorteland)	NIDI-reconstructie	
	x 1 000	x 1 000
Geboren in Ind(ones)ië, twee in NL geboren ouders	27	
Geboren in Ind(ones)ië, een of twee niet in NL geboren ouders	139	
Totaal eerste generatie	166	Eerste generatie 229
Geboren in NL, twee in Ind(ones)ië geboren ouders	71	
Geboren in NL, één in Ind(ones)ië geboren ouder	194	
Totaal tweede generatie	265	Tweede generatie 337
Totaal	431	Totaal 565

worden die voor de zojuist genoemde groep – personen geboren in Ind(ones)ïë uit twee in Nederland geboren ouders – toegevoegd. Volgens de CBS-cijfers (*staat 1*) woonden er op 1 januari 2001 in Nederland 431 duizend personen afkomstig uit Ind(ones)ïë (zelf daar geboren of met ten minste één daar geboren ouder). Volgens de hierboven gepresenteerde demografische reconstructies van het NIDI bedroeg de plaatsloze populatie 'Indische Nederlanders' 565 duizend op 1 januari 2001.

7.3 Verschillen tussen CBS-gegevens en NIDI-reconstructie

Het verschil tussen de bovengenoemde aantallen volgens de CBS-gegevens en de NIDI-reconstructie is grotendeels het gevolg van verschillen in definitie. De belangrijkste verschillen zijn:

- Het CBS telt uitsluitend personen woonachtig in Nederland, het NIDI personen ongeacht hun woonland;
- Het CBS hanteert uitsluitend het geboorteland-criterium. Het NIDI criterium is ruimer: men hoeft slechts gedurende enige tijd aan de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië te hebben blootgestaan. Vooral de 'totoks' en hun in Nederland geboren kinderen veroorzaken een verschil;
- Anderzijds is het NIDI criterium iets smaller, omdat personen met een nadrukkelijk *Indonesische* achtergrond niet worden meegeteld. Dit zorgt vooral in de jongste leeftijdsgroepen voor verschillende uitkomsten;
- In de NIDI-reconstructie wordt het leeuwendeel van de bevolking in 1945 gevormd door hen die als Nederlander tijdens de oorlog in Indië verbleven; daarnaast zijn alleen de Katjangs (geboren in Indië, oorlog in Nederland, 15–30 jaar oud in 1945) expliciet in de reconstructie opgenomen. Zonder twijfel zijn er nog andere groepen personen met geboorteland Nederlands-Indië geweest, die wél (met hun kinderen) in de CBS-cijfers meetellen, maar niet in die van de NIDI-reconstructie;
- De eerste generatie Molukkers omvat in de NIDI-reconstructie niet alleen degenen die in Ind(ones)ïë (op de Molukken) zijn geboren, maar ook alle kinderen geboren in Nederlandse woonoorden voor Molukkers.

In het onderzoek zijn de mogelijke oorzaken van verschillen tussen de CBS-cijfers en de gereconstrueerde cijfers nader onderzocht en zoveel mogelijk gekwantificeerd. In de eerste generatie telde het CBS bijvoorbeeld 166 duizend 'Indische Nederlanders' (per 1 januari 2001) en de NIDI reconstructie 229 duizend. De verschillen laten zich onder meer verklaren door de groepen personen die in Nederland zijn geboren maar tijdens de Tweede Wereldoorlog in Indië verbleven ('totoks'), door personen die als Nederlander tijdens de Tweede Wereldoorlog in Indië verbleven en nadien naar een ander land zijn geëmigreerd (Australië, enz.), door Molukkers geboren in woonoorden in Nederland, en door personen geboren in Indonesië, maar zonder speciale gevoelsband met Nederland.

In de tweede generatie telde het CBS 265 duizend 'Indische Nederlanders' (per 1 januari 2001), de NIDI-reconstructie 337 duizend. Het gaat daarbij vooral om Molukkers geboren in woonoorden in Nederland en hun inmiddels geboren kinderen, om kinderen van ouders die ná de oorlog zijn geëmigreerd naar een ander land (Australië enz.) en in dat land zijn geboren, en om kinderen van personen geboren in Ind(ones)ïë en vandaar met hun ouders mee-geëmigreerd naar een ander land (Australië enz.). Ook zijn er altijd personen die om andere redenen niet meer in Nederland woonachtig zijn ('gewoon' migratieverkeer).

Drie categorieën Indische Nederlanders die op 1 januari 2001 nog in leven waren, zijn niet in de NIDI-reconstructie opgenomen, maar voldoen wel aan de gebezigde definitie van 'Indische Nederlander'. Deze drie categorieën zijn:

- a) personen geboren in Nederlands-Indië die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland verbleven maar niet tot de *Katjangs* behoren: 2 duizend (eerste generatie, geboren vóór 1946);

- b) personen geboren in Nederland vóór of tijdens de Tweede Wereldoorlog uit a): 10 duizend (tweede generatie, geboren vóór 1946);

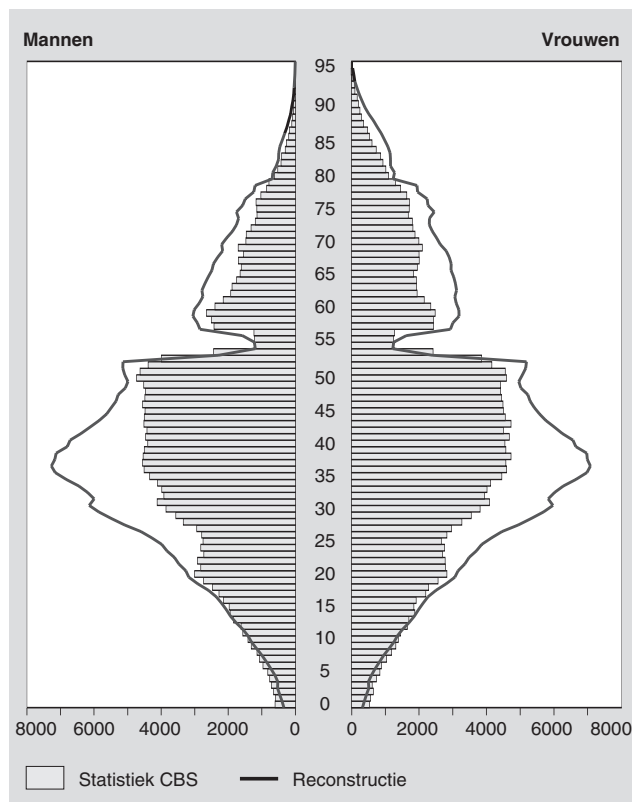
- c) personen geboren in Nederland na de Tweede Wereldoorlog uit a): 5 duizend (tweede generatie, geboren na 1945).

Inclusief deze in de reconstructie buiten beschouwing gelaten groepen komt het totale (opgehoogde) aantal Indische Nederlanders op 1 januari 2001 uit op 582 duizend (*staat 2*). Een samenvattend overzicht van de verschillen tussen de cijfers van het CBS en de NIDI-reconstructie (inclusief de ophoging naar 582 duizend personen) wordt gegeven in *staat 3*. Hoe de leeftijdsopbouw verschilt blijkt uit *grafiek 3*.

Staat 2
Indische Nederlanders zonder en met ophoging 'vergeten' groepen, 1 januari 2001

	NIDI reconstructie	Inclusief ophoging
x 1 000		
Eerste generatie		
Geboren 1945 of eerder	139	141
Geboren 1946–2000	89	89
Totaal	229	231
Tweede generatie		
Geboren 1945 of eerder	0	10
Geboren 1946–2000	337	342
Totaal	337	352
Totaal		
Geboren 1945 of eerder	139	151
Geboren 1946–2000	426	431
Totaal	565	582

3. Indische Nederlanders naar leeftijd en geslacht, 1 januari 2001: CBS-statistiek versus NIDI-reconstructie

Uit gevoeligheidsanalyses (Beets et al., 2002a) komt naar voren dat de NIDI-reconstructie door enkele onzekerheden is omgeven, vooral wat betreft de naoorlogse generatie Indische Nederlanders. Uit het feit dat er een aanzienlijke mate van aansluiting is verkre-

Staat 3

Indische Nederlanders naar woonland, aansluiting tussen 'CBS' en 'NIDI-reconstructie' (inclusief ophoging), 1 januari 2001

	Totaal	waarvan woonachtig in	
		Nederland	buitenland
	<i>x 1 000</i>		
CBS: geboren in Ind(ones)ijë	166	166	0
Af: geen speciale gevoelsband met Nederland	-20	-20	
Bij: 'totoks'	18	18	
Bij: 'Australië enz.'	43		43
Bij: Molukkers geboren in woonoorden	15	15	
Bij: 'gewoon' gemigreerden	9		9
Totaal = NIDI-reconstructie eerste generatie	231	179	52
CBS: geboren in Nederland uit in Ind(ones)ijë geboren ouder(s)	265	265	
Af: geen speciale gevoelsband met Nederland	-20	-20	
Bij: kinderen 'totoks'	30	30	
Bij: geboren in 'Australië enz.'	50		50
Af: Molukkers geboren in woonoorden	-15	-15	
Bij: kinderen van Molukkers geboren in woonoorden	20	20	
Bij: 'gewoon' gemigreerden	22		22
Totaal = NIDI-reconstructie tweede generatie	352	280	72
CBS eerste plus tweede generatie	430	430	
NIDI-reconstructie eerste plus tweede generatie	582	458	124

gen tussen de gereconstrueerde aantallen enerzijds en de aantallen uit de bevolkingsstatistiek van het CBS anderzijds, zou de conclusie kunnen worden getrokken dat de in dit artikel gepresenteerde demografische reconstructie van de groep Indische Nederlanders redelijk betrouwbaar moet zijn. Desalniettemin valt er op deze aansluiting wel het nodige af te dingen. De in staat 3 samengevatte ontleding van het verschil tussen de CBS-cijfers en de NIDI-reconstructie (inclusief ophoging) is gebaseerd op globale berekeningen, en in sommige gevallen op nauwelijks meer dan een 'educated guess'. Het is dan ook aan te bevelen om telkens een foutmarge van circa tien procent aan te houden.

8. Samenvatting en conclusies

Dit artikel beschrijft de demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders. Het gaat daarbij om de vraag wat er heden ten dage (1 januari 2001) in demografische zin nog is te merken van ons koloniale verleden in het voormalige Nederlands-Indië. Onder 'eerste generatie Indische Nederlanders' worden in dit artikel verstaan *personen die zelf een deel van hun leven aan de koloniale cultuur van het voormalig Nederlands-Indië hebben blootgestaan, en deze cultuur door migratie naar elders hebben meegebracht*. De 'tweede generatie Indische Nederlanders' bestaat dan uit *personen die niet zelf aan deze koloniale cultuur hebben blootgestaan, maar als kind daarover wel veel verhalen hebben gehoord en wellicht specifieke gewoonten van hun ouder(s) hebben meegekregen*.

Binnen de eerste generatie van de totale groep Indische Nederlanders zijn verschillende groepen te onderscheiden. Omdat de mate van beschikbaarheid van demografische gegevens voor elk van deze groepen verschilt, is iedere groep afzonderlijk beschouwd. Getalsmatig veruit de belangrijkste groep is die van de 254 duizend Nederlanders (in 1945) die de Japanse bezetting van Indië hebben meegemaakt. Daarnaast zijn er circa 34 duizend personen (in 1945) die als kind voor hun opleiding in Nederland verbleven op het moment dat de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Na de oorlog zijn nog 23 duizend niet-Nederlanders vanuit Ind(ones)ijë naar Nederland vertrokken en vervolgens tot Nederlander genaturaliseerd. Voor de circa 25 duizend in Nederland wonende Molukkers (in 1968) is een speciale berekeningswijze gevolgd.

Bij het bepalen van de totale populatie Indische Nederlanders op 1 januari 2001 is een klein aantal correcties uitgevoerd die voortvloeiden uit een systematische vergelijking van de NIDI-recon-

structie met CBS-gegevens over de in Nederland woonachtige bevolking met geboorteland (of geboorteland ouders) Ind(ones)ijë. Het zo gereconstrueerde aantal Indische Nederlanders bedroeg 288 duizend personen in 1945 en 582 duizend personen (inclusief tweede generatie) in 2001, waarvan er naar schatting 458 duizend woonachtig zijn in Nederland en 124 duizend in het buitenland.

Literatuur

Beets, G., C. Huisman, E. van Imhoff, S. Koesoebjono en E. Walhout, 2002a, De demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders. NIDI Rapport 64. NIDI, Den Haag.

Beets, G., E. Walhout en S. Koesoebjono, 2002b, Demografische ontwikkeling van de Molukse bevolkinggroep in Nederland. Maandstatistiek van de Bevolking, juni 2002, blz. 13–17. CBS, Voorburg/Heerlen.

Dulm, J. van, et al., 2000, Geïllustreerde atlas van de Japanse kampen in Nederlands-Indië, 1942–1945. Asia Maior, Purmerend.

Ellemers, J.E. en R.E.F. Vaillant, 1985, Indische Nederlanders en gerepatrieerden. Dick Coutinho, Muiderberg.

Harmsen, C., 2002, Tijdens de oorlog in Nederlands-Indië. Maandstatistiek van de Bevolking, januari 2002, blz. 11–12. CBS, Voorburg/Heerlen.

Hugo, G.J., T.H. Hull, V.J. Hull en G.W. Jones, 1987, The demographic dimension in Indonesian development. Oxford University Press, Singapore.

Jong, L. de, 1985, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 11a/b. Staatsuitgeverij, Den Haag.

Kleintjes, Ph., 1927, Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië. Vijfde herziene bijgewerkte uitgave, eerste deel. J. H. de Bussy, Amsterdam.

Kwik, G., 1989, Indos in Southern California. AMS Press Inc., New York.

Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 1949, Ontwerpwet overdracht souvereiniteit over Indonesië. No. J 570.

Velden, D. van, 1963, De Japanse interneringskampen voor burgers gedurende de Tweede Wereldoorlog. J.B. Wolters, Groningen.

Volkstelling 1930, 1933, Deel I, Inheemsche bevolking van West-Java. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, Batavia.

Volkstelling 1930, 1933, Deel VI, Europeanen in Nederlandsch-Indië. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, Batavia.

Volkstelling 1930, 1935, Deel VII, Chineezzen en andere vreemde oosterlingen in Nederlandsch-Indië. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, Batavia.

Willems, W., 2001, De uittocht uit Indië, 1945–1995. Bert Bakker, Amsterdam.

Zwitzer, H.L., 1995, Mannen van 10 jaar en ouder: de jongenskampen van Bangkong en Kedoengdjati, 1944–1945. Van Wijnen, Franeker.